

A Magyar Pszichológiai Társaság LMBTQ+ Pszichológiai Szekciójának állásfoglalása a leszbikus/meleg személyek és azonos nemű párok, mint örökbefogadó személyek alkalmassága kapcsán

Készítette: F. Lassú Zsuzsa – Tamás-Zaka Dóra – Végh Ferenc –Németh Ádám – Költő András

Bevezetés: a szexuális és nemi kisebbségek jogi elismerésének fontossága

A szexuális kisebbségek jogi helyzete országoként eltér és állandó változásban van (Waldijk et al., 2017; ILGA World et al., 2020; ILGA Europe et al, 2020). 2020-ban a világ egyes részein a szexuális kisebbségeket halálbüntetéssel (11 országban) vagy börtönbüntetéssel (57 országban) sújthatják, miközben az azonos nemű párok 28 országban polgári házasságot köthetnek (ILGA World et al., 2020). Törvények sokasága szabályozza a szexuális és nemi kisebbségek életét más területeken is, beleértve a gyűlöletbűncselekmények vagy diszkrimináció elleni védelmet, a gyülekezési szabadsággal kapcsolatos jogokat, vagy akár a véradást (ILGA World et al., 2020).

Az azonos nemű szülők által alkotott családok jogi elismerése vagy elismerésének hiánya kritikus hatással van az ilyen családok tagjainak jóllétére (Siegel et al, 2021). Ez a jogi elismerés egyrészt a felnőtt partnerek kapcsolatának elismerését jelenti (élettársi kapcsolat vagy házasság által), másrészt az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek és szüleik kapcsolatának jogi elismerését örökbefogadás útján. Az örökbefogadás jogi szabályozása kiterjedhet az egyik biológiai szülő gyermekének partner általi örökbefogadására, vagy egy biológiailag nem rokon gyermek két azonos nemű szülő általi örökbefogadására. A partnerkapcsolatot, szülői kapcsolatot és az örökbefogadást szabályozó törvények kombinációja számos lehetséges kimenetet eredményez világszerte (ld. ILGA Europe, 2020; ILGA World et al., 2020). Az azonos nemű partnerek és gyermekeik kapcsolatának jogi elismerése a kutatások alapján számos előnnyel jár (Shapiro, 2020), elsősorban a szülőket és gyermekeket érő stressz szintjének csökkentésén keresztül (Meyer, 2003).

Mindezek ellenére az azonos nemű párok ma Magyarországon nem fogadhatnak gyermeket örökbe, csak egyedülállóként van esélyük. Információink szerint azonban egyre többen kapnak visszautasítást a gyermek fejlődési érdekeire hivatkozva. Ugyanakkor a legújabb népszámlálási adatok alapján egyre növekszik az azonos nemű szülőpár által nevelt gyermekek aránya Magyarországon, a KSH 2022-es adatai alapján¹ 4100 gyermeket nevelnek azonos nemű párok, akik – mivel nem házasok – nem rendelkeznek gyermekeik ellátásában, gondozásában azonos jogokkal, mint a heteroszexuális párok. Ez a jogi diszkrimináció egyértelműen növeli a családok, szülők és gyermekek stressz-szintjét és így csökkenti jóllétüket. Nem elhanyagolható azoknak a gyermekeknek a szenvedése sem, akik azért nevelkednek állami gondoskodásban, mert a hatóságok megnehezítik vagy ellehetetlenítik örökbefogadásukat. Hiába vállalkozna arra egy szülőpár, ha nem különböző neműek, a hatóság szerint ideálisabb az állami nevelésben lévő gyermekek számára a gyermekotthon, mint a szerető, őket tudatosan választó azonos nemű szülők.

Ebben a dokumentumban amellet érvelünk, hogy a szülők szexuális orientációja nincs összefüggésben szülői képességeikkel, az általuk nevelt gyermekek nem a szüleik szexuális

¹ <https://rtl.hu/belfold/2024/01/10/szivarvanycsaladok-magyarorszagon-statisztika>

orientációja miatt tapasztalnak hátrányokat életük során, hanem a szüleiket és családjukat érintő negatív társadalmi attitűd, a hátrányos jogi környezet okán. Álláspontunk alátámasztására áttekintjük az azonos nemű szülőpárok, meleg vagy leszbikus szülők által nevelt gyermekek fejlődési kimeneteire vonatkozó tudományos kutatásokat. Ezek meggyőzően bizonyítják, hogy az örökbefogadásra jelentkező azonos nemű szülők a különböző nemű örökbefogadó szülőkhöz hasonlóan lehetnek szerető, gondoskodó, motivált, tudatos szülők, szülőségük minőségét és így az általuk nevelt gyermekek jóllétét nem a szexuális orientációjuk befolyásolja (Manning, Fetto & Lamidi, 2014). Az áttekintésben elsősorban amerikai nagymintás kutatásokra és meta-analízisek eredményeire, valamint néhány európai (elsősorban holland) vizsgálat adataira tudunk támaszkodni, mivel magyar kutatás nem ismert a témában. Az azonos nemű vagy más szexuális kisebbséghez tartozó szülők által alkotott családok, közismert néven a „szivárványcsaládok” működéséről szóló áttekintést közölnék Faix-Prukner Csilla és Rózsa Krisztián (2021) a Családhatározó című kötetben (Bátki és M. Ribiczey, szerk., 2021), mely fejezetet szintén felhasználtuk a dokumentum összeállításakor.

Az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek fejlődési mutatói

Az általunk ismert legtöbb kutatás azt találta, hogy *az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek fejlődési mutatói hasonlóak a különböző nemű szülők által nevelt gyermekekéhez.* Azokban a kutatásokban, amelyekben az azonos nemű szülők gyermekeinek későbbi akadémiai vagy társas-érzelmi hátrányát tárták fel (például Allen et al. 2013; Regnerus 2012a), az újraelemzések komoly módszertani hibákat tártak fel a mintaválasztásban és a változók kialakításában (lásd Cheng és Powell 2015; Rosenfeld, 2013, valamint jelen dokumentumban a Regnerus tanulmányaival kapcsolatos kritikákat).

Iskolai teljesítmény, kognitív fejlődés

A legtöbb nagymintás kutatás olyan oktatással kapcsolatos változókat vizsgált, mint az osztályismétlés, matematikai és olvasási képességek, tanulmányi átlag, iskolai problémák, iskolai végzettség és az iskolához való kötődés. Rosenfeld (2010) a népszámlálási adatokra támaszkodva vizsgálta a stabil kapcsolatban élő azonos nemű és külön nemű családban élő gyermekek osztályismétlési gyakoriságát, és azt találta, hogy az osztályismétlés valószínűsége a heteroszexuális házaspárok gyermekeinél a legmagasabb, hozzájuk képest szignifikánsan alacsonyabb az azonos nemű párok gyermekei körében. A kutatásban feltárt különbségek a szülők társadalmi-gazdasági státuszának, nem pedig a szülők nemének tulajdoníthatóak. Allen és munkatársai (2013) hasonló eredményekről számolnak be, amikor összehasonlították a stabilan együttélő azonos és különböző nemű szülők gyermekeinek iskolai teljesítményét.

Fedewa és Clark (2009) az Early Childhood Longitudinal Study Kindergarten Cohort (Kora-gyermekkorai Hosszmetszeti Vizsgálat, óvodás korosztály, ECLS-K) adataiban nem találtak szignifikáns különbséget az azonos és különböző nemű szülők által nevelt első osztályos gyermekek iskolai teljesítményében. Szintén nem találtak eltérést a nyolcadik osztályos matematikai és olvasási teljesítménymérések eredményeiben a különböző családstruktúrákban nevelkedett gyerekek között. A kezdeti számolási és olvasási nehézségek, melyekkel az azonos nemű szülők gyermekei esetleg rendelkeztek, nem a szülők nemével, hanem a családi átmenetek megnövekedett számával voltak összefüggésben. Azok a gyerekek, akik kezdettől fogva a szüleikkel nevelkedtek (pl. azonos nemű szülők esetén az újszülöttkori örökbefogadás vagy más megoldás útján), a szülők nemétől függetlenül jobban teljesítenek az iskolában, mint azok, akik a szülők válása, halála vagy védelembe vétel miatt elszakadnak

szüleiktől (Potter, 2012). A családok társadalmi és gazdasági jellemzői, a szülők iskolázottsága és a szülői kapcsolatok stabilitása tehát sokkal inkább megmagyarázza a gyermekek iskolai teljesítményét, mint a szülők szexuális orientációja.

Hasonló eredményeket találtak az idősebb gyermekek körében. A serdülők körében végzett National Longitudinal Study of Adolescent Health (A Serdülők Egészségének Nemzeti Longitudinális Vizsgálata, Add Health) adatait elemezve Wainright és munkatársai (2004) hasonló mintázatot találtak az iskolai teljesítmény (átlagok) és az iskolai problémák tekintetében azok körében, akiknek szülei azonos nemű párkapcsolatban és különböző nemű párkapcsolatban éltek, sőt, az iskolai kötődést vagy a társadalmi beilleszkedést mérő pontszámok kezdetben szignifikánsan magasabbak a leszbikus szülők által nevelt serdülők körében, de ezt a különbséget ismét az azonos nemű szülők magasabb társadalmi-gazdasági státuszával magyarázhatjuk.

A nagymintás vizsgálatok mellett a kisebb mintákon alapuló kutatások hasonló kognitív fejlődési mutatókat találtak az azonos és különböző nemű családokban nevelkedő gyermekek körében (Lavner, Waterman és Peplau, 2012). A National Longitudinal Lesbian Family Study (Leszbikus Családok Nemzeti Longitudinális Vizsgálata, NLLFS) eredményei azt jelzik, hogy az azonos nemű (leszbikus) szülőkkel élő gyermekek hasonló oktatási eredményeket érnek el, mint a korban illesztett reprezentatív – heteroszexuális szülők által nevelt – gyerekek (Gartrell and Bos 2010; Gartrell et al. 2005, 2011a, b, 2012a, b). Ugyanerre az eredményre jutottak Kosciw és Diaz (2008), akik szintén azt találták, hogy a meleg és lesbikus szülők gyermekei legalább olyan jól teljesítenek az oktatási teljesítmény számos mutatójában, mint az országos vizsgálatokban részt vevő gyermekek. Ezt az eredményt a későbbiekben számos más kutatás is megerősítette (Manning et al., 2014; Patterson & Wainright, 2012; Potter, 2012; Reczek, 2020; Rosenfeld, 2010). Sőt, néhány kutatás eredményei azt mutatják, hogy azonos nemű szülőkkel – különösen a két anyás családokban – nevelkedő gyermekek előnyben voltak a heteroszexuális szülők gyermekeihez képest (Kabátek & Perales, 2021; Mazrekaj et al., 2020; Prickett et al., 2015).

Boertien és Bernardi (2019) a 2008–2015 között végzett American Community Survey (Amerikai Közösségi Vizsgálat) adatsorait elemezve kiemelik az elfogadóbb társadalmi környezet pozitív hatását az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek iskolai teljesítményének alakulásában, amely a vizsgált évek során teljesen hasonlóvá vált a különböző nemű szülők által nevelt gyermekekéhez. Mindezek fényében az azonos nemű szülők örökbefogadásának akadályozására irányuló hazai diszkriminatív gyakorlat nem csak kiszolgálja, de fent is tartja az azonos nemű szülőkkel szembeni előítéleteket és az ilyen családokban nevelkedő gyermekek esetleges hátrányait.

Szociális fejlődés

Az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek szociális fejlettsége hasonló a különböző nemű szülők által nevelt gyermekekéhez. Fedewa és Clark (2012) az ECLS-K adataiban nem mutattak ki szignifikáns különbséget az első osztályosok szociális alkalmazkodásában attól függően, hogy különböző vagy azonos nemű szülőkkel éltek az óvoda alatt. A serdülők szociális jóllétére vonatkozó bizonyítékok Wainright és kollégáinak (2004) az Add Health adatait használó tanulmányain nyugszanak, Gartrell és munkatársai pedig az NLLFS adataival dolgoztak. Wainwright és Patterson (2008) azt találta, hogy a kortárs kapcsolatok száma, támogatottsága és minősége hasonló a tinédzsereknél, függetlenül attól, hogy különböző nemű

vagy leszbikus szülőkkel élnek. Az NLLFS adatai azt mutatták, hogy az azonos nemű szülők serdülő gyermekei kevesebb szociális problémát tapasztaltak, mint amennyi az amerikai fiatalok országosan reprezentatív, korban illesztett mintájában kimutatható (Gartrell és Bos 2010).

Pszichológiai jóllét

Az amerikai országosan reprezentatív adatokból származó eredmények azt mutatják, hogy a leszbikus és különböző nemű szülők által nevelt serdülők hasonló eredményeket mutatnak a depressziós tünetek és az önértékelés tekintetében (Wainright et al. 2004). Ha a szülők szociodemográfiai mutatóit figyelembe vesszük, akkor a leszbikus párok gyermekeinél tapasztalt magasabb szintű szorongás már nem a szülők nemével, hanem más háttértényezőkkel függ össze (Wainright et al. 2004). Az NLLFS azt mutatja, hogy a gyermekek ADD/ADHD-ra, szorongásra és depresszióra vonatkozó pontszámai hasonlóak voltak a hasonló korú, nem leszbikus szülők által nevelt tinédzserek körében mért értékekhez (Gartrell és Bos 2010; Gartrell et al. 2012). Az NLLFS válaszadók körében és a heteroszexuális szülők illesztett mintájában hasonló pontszámokat figyeltek meg a pszichológiai alkalmazkodás pozitív vonatkozásaiban (Van-Rijn van Gelderen et al. 2012a,b). Más, kisebb hozzáférhetőségi mintákat használó kutatások megismételték a fenti eredményeket a Child Behavior Checklist (Gyermek-viselkedési Ellenőrző Lista, CBCL) és a Behavioral Emotional Rating Scale (Érzelmek és Viselkedések Értékelőskálája, BERS) különböző változataival. Ezekben a tanulmányokban a gyerekeknek az internalizáló viselkedési problémák mértékére vonatkozó pontszámai nem különböztek családtípusonként (Erich et al. 2005; Farr és mtsai 2010; Farr és Patterson 2009; Fulcher és mtsai 2006; Lavner és mtsai 2012; Leung et al. 2005; Ryan 2007; Tan és Baggerly 2009).

Szexuális aktivitás

Az amerikai, országosan reprezentatív adatok azt mutatják, hogy a leszbikus és a különböző nemű párok családjából származó tinédzserek hasonló arányban voltak romantikus és szexuális kapcsolatban (Patterson és Wainright 2012). A leszbikus szülők által nevelt kamaszok életkora az első szexuális együttlétkor magasabb volt, mint a nemük és életkoruk szerinti illesztett – heteroszexuális szülők által nevelt – nemzeti mintában, a National Sample of Family Growth, (Nemzeti Családfejlődési Vizsgálat, NSFG) keretében vizsgált serdülők körében (Gartrell et al. 2012). Statisztikailag hasonló volt a szexuális úton terjedő fertőzés vagy és a terhességben való érintettség esélye az NLLFS-ben és a nemzeti mintákban szereplő serdülők körében (Gartrell et al. 2012a). Meg kell jegyezni, hogy ha a szocio-ökonómiai státus hatását nem kontrollálták, az azonos nemű szülők által nevelt serdülők kevésbé gyakran használtak fogamzásgátló eszközöket, mint az illesztett NSFG mintában (Gartrell et al. 2011a), nem vették azonban figyelembe a családok közötti szocioökonómiai különbségeket, amelyek önmagukban magyarázhatják a fogamzásgátlás gyakoriságának eltérését. Továbbá, az NLLFS egyik válaszadója sem tapasztalt fizikai vagy szexuális bántalmazást szülő vagy gondozó részéről (Gartrell et al. 2011a). Bár Regnerus (2012a, b) vizsgálta a gyermekkori szexuális áldozattá válás mértékét, nincs mód arra, hogy ezt az élményt egy adott családi struktúrában eltöltött idővel összekapcsolják. Regnerus (2012b, 1376. old.) hangsúlyozza: „Az NFSS [New Family Structures Study, Új Családi Struktúrák Kutatás] adatai nem nyújtanak kellő információt a

válaszadók szexuális áldozattá válását körülvevő kontextusról. Az elemzésekből nem szabad erről leegyszerűsítő következtetéseket levonni.”

Problémás viselkedések

Wainright és Patterson (2006) egy országosan reprezentatív kutatásban kimutatta, hogy a leszbikus szülőkkel élő serdülők szerhasználati gyakorisága (dohánytermékek, alkohol, marihuána), szerhasználattal kapcsolatos problémái és bűnelkövetése hasonlóan alakul a különböző nemű szülők családjában nevelkedett társaikéhoz. Az NLLFS alapján Goldberg et al. (2011) arról számol be, hogy a szociodemográfiai háttértényezők hatásának kiszűrése nélkül az azonos nemű szülők családjából származó serdülőknél magasabb az alkalmi szerhasználat mértéke, de hasonló a problémás szerhasználat mértéke, mint a Monitoring the Future Data adatállományában szereplő gyerekeknél. Hangsúlyozzuk, hogy a két változót használó elemzések nem tudják figyelembe venni azokat a mögöttes tényezőket – pl. a gyermeket egyedül nevelő leszbikus anyák anyagi nehézségeiből fakadó hátrányokat –, melyek gyakoribb alkalmi szerhasználatot eredményezhetnek. Ezek figyelembevétele nélkül az eredményekből levont következtetések tévesek lesznek.

Az amerikai NLLFS vizsgálat válaszadói hasonló szintű problémás viselkedésről, szabályszegő magatartásról és agresszív viselkedésről számolnak be, mint az NSFSG korban illesztett válaszadói (Gartrell és Bos, 2010), és hasonló eredményt kaptak a kisebb, hozzáférhetőségi mintavételt alkalmazó kutatásokban (Erich et al. 2005; Farr et al. 2010; Farr és Patterson, 2009; Fulcher et al. 2006; Lavner et al. 2012; Leung et al. 2005; Tan és Baggerly, 2009; Ryan, 2007).

Az azonos és különböző nemű szülők által nevelt gyermekek közötti különbségek

Bár pár tanulmányban egyes gyermekjóléti indikátorokat tekintve az azonos nemű szülők gyerekei rosszabb értékeket mutatnak (Allen et al 2013, Golldberg et al. 2011, Gartrell et al. 2011, Regnerus 2012a, b), *a legtöbb tanulmány nem talál különbséget az azonos nemű és különböző nemű szülők által nevelt gyerekek vizsgált jóléti mutatóiban.* Regnerus (2012a, b) kutatása azért kíván nagyobb figyelmet, mert gyakran annak bizonyítékeként idézik, hogy az azonos nemű szülők által nevelt gyerekek rosszabb értékeket mutatnak, mint a különböző nemű szülők gyerekei. Ennek bizonyítására azonban az NFSS felmérés adatai nem alkalmasak: maga Regnerus (2012a) hangsúlyozza, a vizsgálatból következtethetünk a 18 és 39 év közötti fiatal felnőttek életkörülményeire, de nem magyaráz semmit a gyerekekkel és kamaszokkal kapcsolatban (Regnerus, 2012a, 775.o).

Rosenfeld (2010) valamint Allen és munkatársai (2013) arról számoltak be, hogy a stabil lakóhellyel rendelkező – akár különböző, akár azonos nemű szülők által nevelt – gyermekek ugyanolyan jól teljesítenek az iskolában. Ha behozzuk az elemzésbe a bizonytalan lakhatással/lakhellyel rendelkező háztartásokat, Allen és mtsai (2013) találtak különbségeket az azonos nemű és a különböző nemű szülők családjainak gyerekei között a bukás/osztályismétlés gyakorisága tekintetében. Ez a megközelítés meglehetősen elfogultnak tűnik, hiszen annak megállapítása, hogy éppen mennyire volt stabil a gyermek lakhatása akkor, amikor megbukott, nem lehetséges. Ahogy Rosenfeld meg is jegyezte (2013), a gyerekek

sokféle helyzetből kerülhetnek azonos nemű szülő családokba, beleértve a gyermekotthonokat, nevelőszülői befogadó családokat, vagy akár elvált heteroszexuális szülők, illetve élettársak gyermekeiként. Ezért az azonos nemű párok gyermekei gyakran eleve olyan hátrányokkal indulnak az iskolában, amelyek azelőtt keletkeztek, hogy azonos nemű szülők felügyelete alá kerültek.

Bár a Regnerus kutatásában (2012a, b) felhasznált adatok egy országos reprezentatív kutatásból származnak, eredményei mégis vitathatóak. Az adatok kritikus hibákat tartalmaznak a családi struktúra alapvető mérésében és a gyermekekre vonatkozó kimenetek értékelésében. Ahogy fent idéztük, Regnerus (2012a) maga is úgy vélte, hogy ezek az adatok alkalmatlanok arra, hogy ezek alapján értékeljük a gyerekek vagy serdülők jóllétét.

A családi struktúra mérése Regnerus (2012a) tanulmányában nem követi a családi rendszer és a gyermek-jóllét irodalmában bevett konvenciókat. Más tanulmányoktól eltérően az „azonos nemű szülő” indikátor azon alapul, hogy a gyermekek hogyan emlékeznek szüleik romantikus kapcsolataira.² Ez a stratégia azt feltételezi, hogy a gyerekeknek pontos emlékeik és tudásuk van a szüleik romantikus partnereiről, ami irreális elvárás. Ezt a megközelítést – tudomásunk szerint – korábban soha nem használták a családi rendszer és gyermekek jóllétének összefüggéseit vizsgáló munkákban.

Másodsorban, bár a családi rendszert vizsgáló kutatások legtöbbje azt veszi alapul, hogy a gyermek milyen családi konstellációban töltötte el élete legnagyobb részét. Ezzel szemben Regnerus (2012a) eredeti tanulmánya nem vette figyelembe, hogy a válaszadó azzal a szülővel élt-e, amelyiknek élete során bármikor azonos nemű partnere volt. Így a válaszadó akkor is az azonos nemű szülők által nevelt kategóriába került, ha az soha nem élt együtt az azonos nemű kapcsolatban lévő szülővel és annak partnerével. Ezt a hiányosságot Regnerus egy következő tanulmányban (Regnerus, 2012b) úgy pótolta, hogy bevezetett egy családkategóriát azon az alapon, hogy a válaszadó együtt élt-e valamennyi ideig egy olyan anyával, akinek azonos nemű partnere volt. A felnőtteknek ebben a kategóriájában 85 válaszadó volt, akik gyerekkorukban együtt éltek az anyjukkal és annak azonos nemű partnerével. Azonban a fő kontrollcsoportot olyan gyerekek alkották, akik teljesen stabil kapcsolatban lévő heteroszexuális szülők vezette családban nevelkedtek. Más szóval, kivett a képletből minden elvált, egyedülálló, és mostohaszülő heteroszexuális szülők alkotta családot, így a kontrollcsoport a stabil különböző nemű szülők és gyermekeik alkotta családok lettek. Ez a megközelítés kutatómódszertani szempontból kritikus hiba, hiszen azt feltételezi, hogy a család és a szülők kapcsolata a gyermekek felnőtté válása után is stabil marad. Bár az adat rendelkezésre áll, ez a munka nem veszi számításba az anya és azonos nemű párja alkotta vagy bármely más típusú családban töltött idő hosszúságát. A stabilitás azonban fontos tényező azokban a statisztikai elemzésekben, amelyek a legjobban magyarázhatnák a megfigyelt különbségeket a két családtípus között. Valóban, a 85 személyből, akiket Regnerus úgy kategorizált, mint „azonos nemű szülőkkel együtt élő gyermek”, mindössze kettő töltötte a teljes gyerekkorát ilyen

² Regnerus „Születésedtől 18 éves korodig (vagy ameddig el nem hagytad a szülői házat, hogy a saját életedet éld), volt bármely szülődnél romantikus kapcsolata azonos nemű másik személlyel? A lehetséges válaszok: „Igen, az anyámnak volt romantikus kapcsolata egy másik nővel”, „Igen, az apámnak volt romantikus kapcsolata egy másik férfival”, vagy „nem”. (A válaszadók kiválaszhatták egyszerre a két első választ is.) Ha az első két válaszból bármelyiket kiválasztották, akkor kérdezték meg, hogy együtt éltek-e az adott szülővel akkoriban, amikor annak romantikus kapcsolata volt egy azonos nemű személlyel.

családban, és egyikük szüleinek sem volt lehetősége törvényesen házasságot kötni. Így az elemzés egészen eltérő tapasztalatokat hasonlít össze: felnőtt gyerekeket, akik arról számoltak be, hogy *teljes* gyermekkorukat és felnőttkoruk azon részét, amíg otthon laktak, stabil, házas, heteroszexuális szülők gyermekeként élték, olyan felnőtt gyerekekkel, akik életük *egy részét* instabil, nem házasságon, de azonos nemű szülők kapcsolatán alapuló családban töltötték.

Harmadrészt, a Regnerus-tanulmányok olyan gyermekkori élményekre vonatkozó retrospektív indikátorokat tartalmaznak, amelyek nem tárják fel, hogy ezek az élmények mikor keletkeztek. Így nem tisztázható, hogy a kérdéses időszakban a válaszadó egy háztartásban élt-e a szülő azonos nemű partnerével. A rögzített tapasztalatok között volt a gyermekkori jóllét egy viselkedéses retrospektív indikátora, romantikus kapcsolat egy felnőttel, és két, a gyermek észlelésén alapuló indikátor (családi biztonság és a családra gyakorolt negatív hatás). E retrospektív élménybeszámolók használata nem jellemző a gyermekjóléti társadalomtudományi kutatásokra. Mivel Regnerus (2012b) arról számol be, hogy csak nagyon kevés válaszadó élt születésétől egészen 18 éves koráig anyjával és annak azonos nemű partnerével, ezért elmondható, hogy a legtöbb válaszadó, aki anyjával és annak azonos nemű partnerével élt, visszaemlékezéseiben olyan élményekre utal, amelyek nem erre az időszakra estek.

Mindent összevetve, Regnerus tanulmányai nem nyújtanak empirikus bizonyítékokat arra nézve, hogy vajon milyen hatással lehet az azonos nemű szülős családokban való nevelkedés a gyerekek jóllétére. Az azonos nemű szülők felügyelete mellett felnövő gyerekek jólléte nem vizsgálható ezen adatok alapján, a családi alapjellezők hibás mérése és kimeneti indikátora miatt (Manning, Fetto és Lamidi, 2014). Regnerus (2012a) maga is egyértelműen megerősíti és világosan kijelenti, hogy *„Emiatt nem gondolom, hogy egy leszbikus anya vagy meleg apa mellett felnőni bármilyen szuboptimális következménnyel járna a szülők szexuális orientációja vagy szexuális viselkedése miatt”* (Regnerus, 2012a, 776. old.).

Az örökbefogadó meleg/leszbikus szülők szülői minősége

Nemzetközi viszonylatban is kevés kutatás irányul az örökbefogadó szülők jellemzőire, szülői viselkedésük és alkalmasságuk vizsgálatára, és még ennél is kevesebb hasonlítja össze a meleg/leszbikus és heteroszexuális örökbefogadó szülők alkalmasságát, képességeit, a gyermeknevelés helyzeteiben való helyállásukat (Averett, Nalavany & Ryan, 2009). Bár a kutatások száma a 2000-es évektől kezdve növekszik, többségük még mindig hozzáférhetőségi mintavételen alapul és alacsony elemszámot használ. A feltárt eredmények ugyanakkor viszonylag egyöntetűen azt mutatják, hogy – a heteroszexuális párokhoz hasonlóan – a meleg és lesbikus örökbefogadó szülők párkapcsolata stabil, tartós, és erős társas támogatottsággal rendelkezik, ami fontos erőforrás a gyermeknevelésben (Ryan & Cash, 2004). A témával foglalkozó szakértők más kutatásaikban is azt találták, hogy a meleg/leszbikus szülők nevelői stílusa a kívánatos tartományban szóródik (Ryan, 2008), ugyanakkor az azonos nemű szülőpárok a különböző nemű pároknál nagyobb mértékben törekednek egyenlő munkamegosztásra a gyermeknevelésben (Farr & Patterson, 2013). A kötődést vizsgáló kutatások szintén azt találták, hogy az azonos nemű szülők által nevelt csecsemők és kisgyermekek mindkét szülőhöz kötődtek, de – a heteroszexuális párok által nevelt gyermekekhez hasonlóan – a legtöbb gyermeknek volt egy elsődleges kötődési személye a családban (Bennet, 2003). Az örökbefogadástól kezdődően felépülő kötődés folyamatát nem

befolyásolta az örökbefogadó szülők neme vagy szexuális orientációja (Goldberg, Moyer & Kinkler, 2013).

Az utóbbi évtizedekben egyre több nagymintás kvantitatív és mélyebb megértést célzó, kismintás kvalitatív kutatás látott napvilágot a meleg és leszbikus szülők gyermeknevelési hatására, szülő–gyermek kapcsolatára vonatkozóan. Ezek a kutatások csak még inkább alátámasztották azokat a korábbi eredményeket, amelyek azt mutatták, hogy a leszbikus anyák által nevelt gyerekek a heteroszexuális anyák által neveltekhez viszonyítva nem, hogy nem mutatnak elmaradást a pszichológiai alkalmazkodás mutatóiban (Patterson, 2019), hanem még bizonyos kutatások szerint *jobban is teljesítenek* (Golombok, 2015). Ezeket az eredményeket számos különböző mintán megerősítették (Imrie & Golombok, 2020), köztük egy országosan reprezentatív, több mint 25 000 gyermeket bevonó holland kutatásban is (Bos et al, 2018). A két anya által nevelt gyermekek előnyét a tervezett leszbikus anyaság kontextusában (Brewaeys et al. 1997, Gartrell & Bos 2010, Golombok et al. 1997), valamint az elvált leszbikus anyák által nevelt gyermekek körében már jóval korábban igazolták (Golombok et al. 1983, Kirkpatrick et al. 1981). Az eredményeket több meta-elemzés is igazolja (Crowl et al. 2008, Fedewa et al. 2015).

A két apás családkról és gyermekeikről szóló közbeszéd és tudományos kommunikáció is erősen megosztó, ideológiailag és politikailag átszínezett és számos tévhiedellel terhelt. A laikusok és a tájékozatlan szakemberek még mindig gyakran azt gondolják, hogy a nők természetileg gondoskodóbbak és így alkalmasabbak a szülőségre, mint a férfiak, ezért a két apás családban a gyermekek rosszabb bánásmódnak, érzelmi elhanyagolásnak, akár veszélyeknek vannak kitéve (Biblarz & Stacey, 2010). Ezzel szemben fejlődéstani kutatások bizonyítják, hogy a férfiak és nők egyenlő mértékben képesek a hatékony szülőségre (lásd pl. Lamb, 2012), az anyaság és apaság nem eltérő tartalmú konstrukciók (Schoppe-Sullivan & Fagan, 2020). A meleg apák emellett további negatív tartalmú előítéleteknek vannak kitéve (Perrin et al., 2019), ami direkt vagy indirekt módon hathat rájuk és gyermekeik jóllétére (e.g., Gamarel et al. 2014).

Országosan reprezentatív kutatások Hollandiában (Bos et al., 2018, Van-Rijn van Gelderen, 2018) és az USA-ban (Calzo et al., 2019) sem találtak különbséget a meleg apák és a heteroszexuális szülők által nevelt gyermekek pszichológiai alkalmazkodása között. Egy amerikai kutatásban, ami meleg apák nevelőszülőség útján létrejött családjaikat vizsgálta, azt találták, hogy a meleg nevelőapák nevelt 3–9 éves gyermekei alacsony a szülők és a pedagógusok visszajelzései alapján kevés érzelmi és viselkedési problémát mutattak (Golombok et al. 2018). Ezt erősíti meg egy másik amerikai országos adatbázis adatai, amelyben a meleg nevelőapák által nevelt 3–10 éves gyermekek *kevesebb* viselkedési problémát mutattak, mint az illetett, heteroszexuális nevelőszülők által nevelt minta gyermekei (Green et al. 2019).

Amikor az örökbefogadó meleg apák által nevelt gyermekek pszichológiai jóllétét vizsgáljuk, rendre azt találják a kutatók, hogy a szülők szexuális orientációja alapján vagy nincs különbség a gyermekek viselkedésproblémáit tekintve (lásd pl. kétéves gyermekek esetén Goldberg & Smith 2013, óvodás gyermekek esetén Farr et al. 2010, nyolcéveseknél Farr, 2017), vagy a két apa által nevelt gyermekek még jobban is teljesítenek, mint akiket különböző nemű párok neveltek.

Egy angliai vizsgálatban 3–9 éves örökbefogadott gyermekek pszichológiai jóllétét vizsgálva azt találták, hogy a heteroszexuális szülők által neveltekhez viszonyítva a meleg apák által nevelt gyermekek kevesebb externalizáló viselkedésproblémát mutattak (pl. agresszív viselkedés), és az eredmény nem volt az örökbefogadás előtti tényezőkkel magyarázható (Golombok et al. 2014). Ugyanezen a mintán a szülő–gyerek kapcsolat minőségét megfigyeléses módszerrel elemezve Golombok és munkatársai (2014) azt találták, hogy *a meleg apák gyermekeik szükségleteire nagyobb válaszkészséget mutatnak*, mint a heteroszexuális szülők. Ugyanezeknek a gyerekek a korai serdülőkorban mért kötődését vizsgálva azt találták, hogy a meleg apák által nevelt fiatalok gyakrabban mutattak biztonságos és ritkábban dezorganizált kötődést, mint a heteroszexuális örökbefogadó szülők által nevelt társaik (McConnachie et al. 2020b), noha a viselkedési problémák aránya mindkét csoportban magas volt, tekintettel az örökbefogadás előtti időszak nehézségeire.

A különböző és azonos nemű párkapcsolatok stabilitása

Szintén gyakran hangoztatott aggály, hogy az azonos nemű párok kapcsolati stabilitása alacsonyabb, és az ilyen kapcsolatok gyakrabban bomlanak fel, mint a különböző nemű párkapcsolatok (Schumm, 2016). A 2000-es években Magyarországon a házasságok negyede-harmada végződik válással, amelyben – a válási életkor kitolódása miatt – egyre kevesebb kiskorú gyermek érintett, de még így is, évente több mint tízezer gyermek családjá bomlik fel (Makay & Murinkó, 2021). Tudomásunk szerint Magyarországon nem gyűjtene adatokat arra vonatkozóan, hogy milyen stabilak lennének az azonos nemű regisztrált élettársi kapcsolatok, amelyeket összevethetnénk a különböző nemű házaspárok válási gyakoriságával. Az ezzel kapcsolatos empirikus kutatások nemzetközileg is ritkák. Weisshaar (2014) egy nagymintás, különböző és azonos nemű párokat összehasonlító kutatásban azt találta, hogy az azonos nemű párok szignifikánsan gyakrabban bomlanak fel. Ugyanakkor megjegyzi a szerző, hogy ennek hátterében éppen az lehet, hogy a különböző nemű pároknak gyakrabban van gyermeke és könnyebben léphetnek házasságra, tehát pont azokban a tényezőkben van előnyük, amelyek a hosszú távú párkapcsolatok legbiztosabb előrejelzői. Azt a demográfiai kutatásokból tudjuk, hogy a gyermeket nevelő párok valószínűbben maradnak együtt, és akik elválnak, azok egyre hosszabb idő után, sokszor a gyermek(ek) nagykorúvá válása után válnak el (Makay & Murinkó, 2021), ami valószínűleg a gyermekeket közösen örökbefogadó azonos nemű szülőkre is igaz. Ennek vizsgálatát azonban a jelenlegi jogi szabályozás nem teszi lehetővé, így feltételezésünket nem tudjuk ellenőrizni.

Nemi szocializáció és a gyermekek által átélt nehézségek

Az azonos nemű párok gyermekvállalását ellenzők gyakran hangoztatják azt az aggodalmat, hogy a gyermeknek nem lesz olyan példaképe az ellenkező nemből, aki elősegítené nemi szocializációját, különösen, ha két anya által nevelt fiúról, vagy két apa által nevelt lányról van szó. A meleg apák és heteroszexuális párok által nevelt gyerekek gender-konform viselkedésében sem a szülők, sem a gyermekgondozók nem láttak különbséget; a leszbikus anyák gyermekei a két másik csoporthoz képest gyakrabban mutattak gender-flexibilis viselkedéseket (Carone et al., 2020; Goldberg & Garcia, 2016), míg más kutatásokban a szülők neme szerint nem volt különbség a gyermekek genderkonform viselkedésében (Farr et al., 2018; Golombok et al., 2014). A kutatók azonban egybehangzóan amellet érvelnek, hogy az azonos nemű szülők gyermekei is számos olyan, a szülők nemével ellentétes nemű felnőttel – pl.

nagynéni, nagybácsi, a szülők barátai, pedagógusok – állnak kapcsolatban, akik nemi szocializációjukban példaképpül szolgálhatnak számukra.

Egy kvalitatív kutatásban Goldberg (2007) leszbikus, meleg és biszexuális szülők által felnevelt 46 felnőttel készített interjút, amelyben a résztvevők szüleikkel kapcsolatos emlékeit és tapasztalatait vizsgálta. A résztvevők közül öt férfi és két nő jegyezte meg, hogy nehézséget okozott számukra, hogy gyermekkorukban nem találkoztak olyan szerepmodellekkel, amelyekből a jól működő heteroszexuális kapcsolatról tanulhattak volna. Azt is megjegyezték azonban, hogy ugyanezzel a nehézséggel az elvált heteroszexuális szülők, vagy egy szülő által nevelt gyermekek is szembesülnek. Két személy volt, aki az interjúban kitért arra, hogy felnőttként nehézséget okozott számára a bizalom, mert a szülei váratlanul bújtak elő homo- vagy biszexuálisként. Fontos azonban megjegyezni, hogy a kutatást majdnem két évtizede végezték, amikor még az Egyesült Államokban is sokkal alacsonyabb volt a homo- és biszexualitás elfogadottsága, ami miatt sok szexuális kisebbségi személynek (így szülőknek is) el kellett rejtenie valódi szexuális orientációját. Másrészt érvelésünk az azonos nemű párok szülői alkalmasságára vonatkozik, tehát a szülők orientációjának elrejtése itt nem releváns. Voltak olyan résztvevők, akik azt emelték ki, hogy azonos nemű szülei miatt a kortárs csoportokban, iskolai környezetben gúnyolódás és kortársbántalmazás (bullying) áldozatai lettek; egybehangzóan kijelentették azonban, hogy ez arra sarkallta őket, hogy kiálljanak a családjukért. A legtöbb résztvevő hangsúlyozta, hogy a szivárványcsaládban való felnövés toleranciára, a sokszínűség és a kisebbségek tiszteletére tanította őket, és az azonos nemű szülők miatt átélt nehézségeket az előnyükre tudták fordítani.

Guasp és munkatársai (2010) 82 különböző korú (4 és 27 év közötti) leszbikus és meleg szülők által nevelt gyermeket interjúoltak meg egyénileg és fókuszcsoportban, hogy megkérdezzék őket élményeikről. A résztvevő családokat Nagy-Britannia teljes területéről toborozták, különböző társadalmi és gazdasági háttérrel, iskolázottsággal. Eredményeik szerint a legtöbb meleg és leszbikus családban nevelt gyermek és fiatal pont annyira érezte különlegesnek a családját, mint bármely más fiatal, és ha különleges volt, az nem a szülők szexuális orientációja miatt volt az. Akik kiemelték szülei szexuális orientációját, mint speciális tényezőt, ők többnyire értéként és pozitívumként gondoltak erre. A kutatásban résztvevő legkisebb gyermekek egyáltalán nem észlelték másnak családjukat. A nagyobb gyermekek arról számoltak be, hogy a körülöttük lévő gyerekek és felnőttek többnyire elfogadóak voltak szüleikkel és velük szemben, de a fiatalabb kortársaknak sok kérdésük volt feléjük a családjukról. Akik negatív véleményeket vagy megkülönböztetést észleltek, ők sem a családjukat szerették volna emiatt megváltoztatni, hanem a többi ember hozzáállását. Összességében a gyermekek jól érezték magukat kisebbségi családjukban, jóllétüket elsősorban nem a szülei szexuális orientációja befolyásolta.

Az örökbefogadásra jelentkező magyar meleg és leszbikus emberek gyakran éppen azért kapnak visszautasítást a hatóságától, mert az azt feltételezi, hogy a család és benne a gyermek nem képes megbirkózni a társadalmi előítéletekkel, és így a gyermek mindenképpen hátrányos helyzetbe kerül a szülők szexuális orientációja miatt. Magyar adataink nincsenek erre vonatkozóan, azonban a nemzetközi kutatási eredmények azt valószínűsítik, hogy az azonos nemű szülők gyermekeinek – csakúgy, mint bármely más kisebbségi csoporthoz tartozó (például nemzeti vagy etnikai kisebbségi) család gyermekeinek – rezilienciáját számos családi tényező növelheti. Ilyenek a jó szülő-gyermek kapcsolat (Gartrell, Bos és Goldberg, 2011), az

erős társas támasz (Van-Rijn van Gelderen et al, 2012b), illetve, ha a gyermekeket felkészítik és ellenállóvá teszik a homofóbiával szemben (Wyman Battalen et al, 2019). A gyermekek rezilienciáját az is növeli, ha ismernek más hasonló LMB+ családokat (Kovalanka, 2012) és olyan narratívákat, meséket, amelyek róluk szólnak (Faix-Prukner & Rózsa, 2021). Ahogyan a fenti kutatási adatok is alátámasztják: *még ha a gyermekek észlelik is a családjaikat érő negatív megkülönböztetést, többségük – a heteroszexuális szülők által neveltekhez hasonló arányban, vagy akár még nagyobb arányban is – képes a nehézségekkel jól megküzdni és egészségesen fejlődni.*

Nem heteroszexuális szülők gyermekeinek nemi identitása és szexuális orientációja

Végezetül röviden reflektálunk az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek nemi szocializációjával kapcsolatosan gyakran emlegetett kérdésre, a gyermekek szexuális orientációjának és nemi önkifejezésének alakulására. Az azonos nemű szülők örökbefogadó vagy nevelőszülővé válását ellenzők gyakran hivatkoznak azokra a kutatásokra, amelyek azt találták, hogy a meleg és lesbikus szülők által nevelt gyermekek felnövekedve gyakrabban számolnak be nem heteroszexuális orientációkról és fluiditásról, nemileg nonkonform vagy rugalmasabb nemi szerepviselkedésről (Goldberg, 2007; Sutfin et al, 2008; Biblarz & Stacey, 2010). Ezzel szemben felsorolhatók olyan, nagy elemszámú, több országban végzett kutatások is, amelyekben az LMB+ szülők gyermekei felnőttként rendre 70–90 százalékos eséllyel heteroszexuális identitásúak, ami nem tér el jelentősen a teljes populációban mért aránytól (Gartrell, Bos, & Goldberg, 2011a, 2012; Gartrell, Bos, & Koh, 2019; Golombok & Badger, 2010). Újabban hasonló arányt talált egy kis mintás, de nem angolszász kultúrkörben, hanem Spanyolországban végzett kutatásban González és López-Gaviño (2023). Az ő vizsgálatukban részt vevő – meleg apák, illetve lesbikus anyák által felnevelt – harminc személy 87%-a felnőttként heteroszexuális szexuális viselkedést mutatott. Meg kell jegyezni, hogy csak 67%-ukra volt jellemző a kizárólag ellenkező neműek iránti szexuális vonzalom, és 60%-uk határozta meg identitását heteroszexuálisként. A tudományos kutatások jelenlegi eredményei a szexuális orientáció alakulásának háttérében erősebben a biológiai és kisebb mértékben a társas hatások interakcióját tartják a legvalószínűbbnek (áttekintés: Bailey et al. 2016). Ezek a hatások minden felnövekvő személy életében egyedi módon kombinálódnak és hozzájárulnak a szexuális orientáció változatai, melyek ráadásul az élet során rugalmas módon változhatnak. Ezeket a szexuális orientációkat a tudományos közösség jelenleg az emberi sokszínűség normális változataiként és nem káros devianciaként vagy betegségként értelmezi. A szakemberek többsége emiatt aggályosnak tartja magát a kérdést is, hogy mennyire valószínű, hogy a nem heteroszexuális szülőknek felnövekedve nem heteroszexuálisok lesznek a gyermekei. Mivel a nem heteroszexuális érdeklődés és nemi viselkedés nem betegség vagy káros magatartásforma, ezért megelőzése nem lehet gyermekvédelmi megfontolás tárgya.

Összegzés, következtetések

A fentieket összegezve, a jelenleg rendelkezésre álló tudományos kutatások alapján nem látjuk indokoltnak, hogy az azonos nemű szülőktől megtagadják a lehetőséget, hogy gyermekeket örökbe fogadjanak és felneveljenek. A meleg lesbikus és biszexuális személyek szülői alkalmasságát közvetlenül nem befolyásolja szexuális orientációjuk, sőt a nemük sem. Az eddigi, módszertanilag megfelelő kutatások döntő többsége nem talált összefüggést a szülők szexuális orientációja és a gyermekek pszichológiai jólléte között, sőt egyes kutatások azt

találták, hogy a meleg/leszbikus személyek szülők jobb szülői készségekkel rendelkeznek, mint heteroszexuális személyek. Az azonos nemű párok által nevelt gyermekeknek pedig esetenként jobbak voltak a pszichológiai alkalmazkodási mutatói, mint akiket ellenkező nemű párok neveltek.

A jelenlegi, tudományos bizonyítékokon alapuló szakmai konszenzus a pszichológia, pszichiátria és gyermekorvoslás területén – melyet a Magyar Pszichológiai Társaság LMBTQ+ Pszichológiai Szekciója is oszt – a következő:

1. Az LMBTQ+ családokban nevelkedő gyermekek lelki nehézségei annyiban függenek össze a szülők szexuális orientációjával vagy nemi identitásával, amennyiben a kisebbségi orientációt és identitást a közösség stigmatizálja, ezáltal a gyermek családja miatt kortársbántalmazás, kiközösítés, nyílt vagy burkolt agresszió áldozata lesz. A kutatások alapján ugyanakkor a pozitív szülői módszerek, a jó szülő-gyerek kapcsolat és a nyílt kommunikáció ezekben az esetekben is védőfaktoroként működnek.
2. Az LMBTQ+ családok gyermekei, csakúgy, mint a heteroszexuális párok által nevelt gyermekek, akkor lesznek egészségesek és jól alkalmazkodók, ha családjuk támogatja őket, szeretettel neveli és gondoskodik a szükségletekről. A szülők szexuális orientációja nem befolyásolja gyermeknevelési készségeiket, és önmagában nincs hatással a gyermekek jóllétére és pszichológiai alkalmazkodására.
3. Az egyes kutatásokban ritkán talált alacsonyabb jólléti mutatók nem a szülők szexuális orientációjával, hanem sokkal inkább társadalmi kirekesztettségével, pl. a házasság védő funkciójának hiányával hozhatók összefüggésbe. Azokban az országokban, ahol az azonos nemű partnerek összeházasodhatnak, a családok sokkal nagyobb jogi és társadalmi védeltséget élveznek. Ebből természetesen az általuk vállalt, örökbefogadott gyermekek is profitálnak.

Mindezek alapján a Magyar Pszichológiai Társaság LMBTQ+ Pszichológiai Szekciója kijelenti a következőket:

1. Támogatunk minden olyan kezdeményezést, ami a Magyarországon szívärványcsaládokban nevelkedő gyermekek és szülei (biológiai és nevelő) jogi helyzetét rendezni hivatott annak érdekében, hogy növelje az ilyen családokban nevelkedő gyermekek biztonságát, életük és családjuk életének stabilitását. Ilyen jogi lépés például a házasság jogintézményének kiterjesztése az azonos nemű partnerekre, illetve a partner gyermekének örökbefogadásához való jog.
2. Továbbá támogatunk minden olyan kezdeményezést, amely a nem heteroszexuális személyek örökbefogadási jogegyenlőségét hivatott segíteni, csökkentve az ellátórendszerben tapasztalt diszkriminációt, hátrányos megkülönböztetést.
3. Ellenzünk minden, az egyén vélt vagy valós szexuális orientációja és/vagy nemi identitása alapján történő hátrányos megkülönböztetést gyermekelhelyezési, láthatási, gyámsági kérdésekben. Tekintettel arra, hogy nem áll rendelkezésre meggyőző tudományos bizonyíték, amely szerint a szülők szexuális orientációja és/vagy nemi identitása befolyásolná az általuk nevelt gyermek nemi, szexuális, pszichés, illetve fizikai fejlődését és társas beilleszkedését, elutasítunk minden olyan pszichológiai, pszichiátriai és gyermekorvosi szakmai álláspontként feltüntetett véleményt, amely bizonyítékok hiányában ennek ellenkezőjét állítja.

Hivatkozott irodalmak³

- Allen, D. W., Pakaluk, C., & Price, J. (2013). Nontraditional families and childhood progress through school: A comment on Rosenfeld. *Demography*, 50, 1–7. <https://doi.org/10.1353/dem.0.0112>
- Averett, P., Nalavany, B., & Ryan, S. (2009). An evaluation of gay/lesbian and heterosexual adoption. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 129–151. <https://doi.org/10.1080/10926750903313278>
- Bailey, J. M., Vasey, P. L., Diamond, L. M., Breedlove, S. M., Vilain, E., & Epprecht, M. (2016). Sexual orientation, controversy, and science. *Psychological Science in the Public Interest*, 17(2), 45–101. <https://doi.org/10.1177/1529100616637616>
- Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72(1), 3–22. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x>
- Boertien, D., & Bernardi, F. (2019). Same-sex parents and children's school progress: An association that disappeared over time. *Demography*, 56(2), 477–501. <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0759-3>
- Bos, H. M., Kuyper, L., & Gartrell, N. K. (2018). A population-based comparison of female and male same-sex parent and different-sex parent households. *Family Process*, 57(1), 148–164. <https://doi.org/10.1111/famp.12278>
- Brewaeys, A., Ponjaert, I., Van Hall, E. V., & Golombok, S. (1997). Donor insemination: child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, 12(6), 1349–1359. <https://doi.org/10.1093/humrep/12.6.1349>
- Calzo, J. P., Mays, V. M., Björkenstam, C., Björkenstam, E., Kosidou, K., & Cochran, S. D. (2019). Parental sexual orientation and children's psychological well-being: 2013–2015 National Health Interview Survey. *Child Development*, 90(4), 1097–1108. <https://doi.org/10.1111/cdev.12989>
- Carone, N., Lingiardi, V., Tanzilli, A., Bos, H. M., & Baiocco, R. (2020). Gender development in children with gay, lesbian, and heterosexual parents: Associations with family type and child gender. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 41(1), 38–47. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000726>
- Cheng, S., & Powell, B. (2015). Measurement, methods, and divergent patterns: Reassessing the effects of same-sex parents. *Social Science Research*, 52, 615–626. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2015.04.005>
- Crowl, A., Ahn, S., & Baker, J. (2008). A meta-analysis of developmental outcomes for children of same-sex and heterosexual parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385–407. <https://doi.org/10.1080/15504280802177615>
- Erich, S., Leung, P., & Kindle, P. (2005). A comparative analysis of adoptive family functioning with gay, lesbian, and heterosexual parents and their children. *Journal of GLBT Family Studies*, 1(4), 43–60. https://doi.org/10.1300/J461v01n04_03
- Faix-Prukner Csilla & Rózsa Krisztián (2021). A sokszínű gondoskodás – Szivárványcsaládok. In: Bátki Anna - M. Ribiczey Nóra (szerk.): *Családdhatározó. A sokszínűség pszichológiája*. Open Books, pp. 181-208.
- Farr, R. H. (2017). Does parental sexual orientation matter? A longitudinal follow-up of adoptive families with school-age children. *Developmental Psychology*, 53(2), 252–264. <https://doi.org/10.1037/dev0000228>
- Farr, R. H., & Patterson, C. J. (2009). Transracial adoption by lesbian, gay, and heterosexual couples: Who completes transracial adoptions and with what results?. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 187–204. <https://doi.org/10.1080/10926750903313328>

³ A dokumentumok letöltési dátuma: 2024. március 9.

- Farr, R. H., & Patterson, C. J. (2013). Coparenting among lesbian, gay, and heterosexual couples: Associations with adopted children's outcomes. *Child Development, 84*(4), 1226–1240. <https://doi.org/10.1111/cdev.12046>
- Farr, R. H., Bruun, S. T., Doss, K. M., & Patterson, C. J. (2018). Children's gender-typed behavior from early to middle childhood in adoptive families with lesbian, gay, and heterosexual parents. *Sex Roles, 78*, 528–541. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0812-5>
- Farr, R. H., Forssell, S. L., & Patterson, C. J. (2010). Parenting and child development in adoptive families: Does parental sexual orientation matter? *Applied Developmental Science, 14*(3), 164–178. <https://doi.org/10.1080/10888691.2010.500958>
- Fedewa, A. L. & Clark, T. P. (2009). Parent practices and home-school partnerships: A differential effect for children with same-sex coupled parents? *Journal of GLBT Family Studies, 5*(4), 312–339. <https://doi.org/10.1080/15504280903263736>
- Fedewa, A. L., Black, W. W., & Ahn, S. (2015). Children and adolescents with same-gender parents: A meta-analytic approach in assessing outcomes. *Journal of GLBT Family Studies, 11*(1), 1–34. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2013.869486>
- Fulcher, M., Sutfin, E. L., Chan, R. W., Scheib, J. E., & Patterson, C. J. (2006). Lesbian mothers and their children: Findings from the Contemporary Families Study. In A. M. Omoto & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual Orientation and Mental Health: Examining Identity and Development in Lesbian, Gay, and Bisexual People* (pp. 281–299). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11261-014>
- Gamarel, K. E., Reisner, S. L., Laurenceau, J. P., Nemoto, T., & Operario, D. (2014). Gender minority stress, mental health, and relationship quality: A dyadic investigation of transgender women and their cisgender male partners. *Journal of Family Psychology, 28*(4), 437. <https://doi.org/10.1037/a0037171>
- Gartrell, N., & Bos, H. (2010). US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological adjustment of 17-year-old adolescents. *Pediatrics, 126*(1), 28–36. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-3153>
- Gartrell, N., Bos, H. W., Peyser, H., Deck, A., & Rodas, C. (2012b). Adolescents with lesbian mothers describe their own lives. *Journal of Homosexuality, 59*(9), 1211–1229. <http://dx.doi.org/10.1080/00918369.2012.720499>
- Gartrell, N., Bos, H., & Goldberg, N. (2011). Adolescents of the U.S. National Longitudinal Lesbian Family Study: Sexual orientation, sexual behavior, and sexual risk exposure. *Archives of Sexual Behavior, 40*(6), 1199–1209. <https://doi.org/10.1007/s10508-010-9692-2>
- Gartrell, N., Bos, H., & Goldberg, N. (2012). New trends in same-sex sexual contact for American adolescents? *Archives of Sexual Behavior, 41*(1), 5–7. <https://doi.org/10.1007/s10508-011-9883-5>
- Gartrell, N., Bos, H., & Koh, A. (2019). Sexual attraction, sexual identity, and same-sex sexual experiences of adult offspring in the U.S. National longitudinal lesbian family study. *Archives of Sexual Behavior, 48*(5), 1495–1503. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-1434-5>
- Gartrell, N., Bos, H., Peyser, H., Deck, A., & Rodas, C. (2011b). Family characteristics, custody arrangements, and adolescent psychological well-being after lesbian mothers breakup. *Family Relations, 60*(5), 572–585. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00667.x>
- Gartrell, N., Rodas, C., Deck, A., Peyser, H., & Banks, A. (2005). The National Lesbian Family Study: 4. Interviews with the 10-year-old children. *American Journal of Orthopsychiatry, 75*(4), 518–524. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.75.4.518>
- Goldberg, A. E. (2007). (How) does it make a difference? Perspectives of adults with lesbian, gay, and bisexual parents. *American Journal of Orthopsychiatry, 77*(4), 550–562. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.77.4.550>

- Goldberg, A. E., & Garcia, R. L. (2016). Gender-typed behavior over time in children with lesbian, gay, and heterosexual parents. *Journal of Family Psychology, 30*(7), 854–865. <https://doi.org/10.1037/fam0000226>
- Goldberg, A. E., & Smith, J. Z. (2013). Predictors of psychological adjustment in early placed adopted children with lesbian, gay, and heterosexual parents. *Journal of Family Psychology, 27*(3), 431–442. <https://doi.org/10.1037/a0032911>
- Goldberg, A. E., Moyer, A. M., & Kinkler, L. A. (2013). Lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents' perceptions of parental bonding during early parenthood. *Couple and Family Psychology: Research and Practice, 2*(2), 146–162. <https://doi.org/10.1037/a0031834>
- Goldberg, N. G., Bos, H. M., & Gartrell, N. K. (2011). Substance use by adolescents of the USA national longitudinal lesbian family study. *Journal of Health Psychology, 16*(8), 1231–1240. <https://doi.org/10.1177/1359105311403522>
- Golombok S, Spencer A, Rutter M. (1983). Children in lesbian and single-parent households: psychosexual and psychiatric appraisal. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 24*(4):551–572. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1983.tb00132.x>
- Golombok S, Tasker F, Murray C. (1997). Children raised in fatherless families from infancy: family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*(7):783–791. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01596.x>
- Golombok S. (2015). *Modern Families: Parents and Children in New Family Forms*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107295377>
- Golombok, S., & Badger, S. (2010). Children raised in mother-headed families from infancy: A follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers, at early adulthood. *Human Reproduction, 25*(1), 150–157. <https://doi.org/10.1093/humrep/dep345>
- Golombok, S., Blake, L., Slutsky, J., Raffanello, E., Roman, G. D., & Ehrhardt, A. (2018). Parenting and the adjustment of children born to gay fathers through surrogacy. *Child Development, 89*(4), 1223–1233. <https://doi.org/10.1111/cdev.12728>
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F., & Lamb, M. E. (2014). Adoptive gay father families: Parent–child relationships and children's psychological adjustment. *Child Development, 85*(2), 456–468. <https://doi.org/10.1111/cdev.12155>
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F., & Lamb, M. E. (2014). Adoptive gay father families: Parent–child relationships and children's psychological adjustment. *Child Development, 85*(2), 456–468. <https://doi.org/10.1111/cdev.12155>
- González, M., & López-Gaviño, F. (2023). What about the sexual orientation of the offspring of lesbian and gay parents? A multidimensional, time and gender-based answer. *Journal of Homosexuality, 70*(13), 3051–3074. <https://doi.org/10.1080/00918369.2022.2086750>
- Green, R. J., Rubio, R. J., Rothblum, E. D., Bergman, K., & Katuzny, K. E. (2019). Gay fathers by surrogacy: Prejudice, parenting, and well-being of female and male children. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 6*(3), 269–283. <https://doi.org/10.1037/sgd0000325>
- Guasp, A. (2010). *Different families: the experience of children with lesbian and gay parents*. Stonewall. <https://www.valeofglamorgan.gov.uk/Documents/Living/Social%20Care/Care/Family-Information-Service/Leaflet-Library/Family-and-Relationships/Different-Families-The-experiences-of-children-with-lesbian-and-gay-parents.pdf>

- ILGA World, Mendos, L. R., Botha, K., Carrano Lelis, R., López de la Peña, E., and Savelev, I. (2020). *State-Sponsored Homophobia 2020: Global Legislation Overview Update*. Geneva: ILGA World. https://ilga.org/downloads/ILGA_World_State_Sponsored_Homophobia_report_global_legislation_overview_update_December_2020.pdf
- ILGA-Europe (2020). *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia 2020*. Brussels: ILGA–Europe. <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/Annual%20Review%202020.pdf>
- Imrie, S., & Golombok, S. (2020). Impact of new family forms on parenting and child development. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2, 295–316. <https://doi.org/10.1146/annurev-devpsych-070220-122704>
- Kabátek, J., & Perales, F. (2021). Academic achievement of children in same- and different-sex-parented families: a population-level analysis of linked administrative data from the Netherlands. *Demography*, 58(2), 393–418. <https://doi.org/10.1215/00703370-8994569>
- Kirkpatrick, M., Smith, C., & Roy, R. (1981). Lesbian mothers and their children: a comparative survey. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51(3), 545–551. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1981.tb01403.x>
- Kosciw, J. G., & Diaz, E.M. (2008). *Involved, invisible, ignored: The experiences of lesbian, gay, bisexual, and transgender parents and their children in our nation's K-12 schools*. Gay, Lesbian and Straight Education Network. https://www.glsen.org/sites/default/files/2020-01/Involved_Invisible_Ignored_Experiences_of_LGBT_Parents_and_Their_Children%20_Full_Report_2008.pdf
- Kuvalanka, K. (2012). The kids may be all right, but some might end up in your office. In: J. B. Bigner & J. L. Wetchler (Eds.), *Handbook of LGBT-affirmative couple and family therapy*. New York: Routledge, 167–183.
- Lamb, M. E. (2012). Mothers, fathers, families, and circumstances: Factors affecting children's adjustment. *Applied Developmental Science*, 16(2), 98–111. <https://doi.org/10.1080/10888691.2012.667344>
- Lavner, J. A., Waterman, J., & Peplau, L. (2012). Can gay and lesbian parents promote healthy development in high-risk children adopted from foster care? *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(4), 465–472. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2012.01176.x>
- Leung, P., Erich, S., & Kanenberg, H. (2005). A comparison of family functioning in gay/lesbian, heterosexual and special needs adoptions. *Children and Youth Services Review*, 27(9), 1031–1044. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.12.030>
- Makay, Zs., & Murinkó, L. (2021). Válás, élettársi kapcsolatok felbomlása. In Monostori J. – Óri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2021*. (pp. 29–43) KSH NKI. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2825/2715> (2024.03.09)
- Manning, W. D., Fetto, M. N., & Lamidi, E. (2014). Child well-being in same-sex parent families: Review of research prepared for American Sociological Association Amicus Brief. *Population Research and Policy Review*, 33, 485–502. <https://doi.org/10.1007/s11113-014-9329-6>
- Mazrekaj, D., De Witte, K., & Cabus, S. (2020). School outcomes of children raised by same-sex parents: Evidence from administrative panel data. *American Sociological Review*, 85(5), 830–856. <https://doi.org/10.1177/0003122420957249>
- McConnachie, A. L., Ayed, N., Jadvá, V., Lamb, M., Tasker, F., & Golombok, S. (2020). Father-child attachment in adoptive gay father families. *Attachment & Human Development*, 22(1), 110–123. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1589067>

- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129, 674–697. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674>
- Patterson, C. J. (2019). Lesbian and gay parenthood. In M.H. Bornstein (Ed.): *Handbook of Parenting: Volume 3: Being and Becoming a Parent*. (pp. 345–371). Routledge.
- Patterson, C. J., & Wainright, J. L. (2012). Adolescents with same-sex parents: Findings from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. In Brodzinsky, D., Pertman, A., & Kunz, D. (Eds.): *Lesbian and gay adoption: A new American reality*. (pp. 85–111). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195322606.003.0031>
- Perrin, E. C., Hurley, S. M., Mattern, K., Flavin, L., & Pinderhughes, E. E. (2019). Barriers and stigma experienced by gay fathers and their children. *Pediatrics*, 143(2). <https://doi.org/10.1542/peds.2018-0683>
- Potter, D. (2012). Same-sex parent families and children's academic achievement. *Journal of Marriage and Family*, 74(3), 556–571. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.00966.x>
- Prickett, K. C., Martin-Storey, A., & Crosnoe, R. (2015). A research note on time with children in different- and same-sex two-parent families. *Demography*, 52(3), 905–918. <https://doi.org/10.1007/s13524-015-0385-2>
- Reczek, C. (2020). Sexual- and gender-minority families: A 2010 to 2020 decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 300–325. <https://doi.org/10.1111/jomf.12607>
- Regnerus, M. (2012a). How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study. *Social Science Research*, 41(4), 752–770. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.03.009>
- Regnerus, M. (2012b). Parental same-sex relationships, family instability, and subsequent life outcomes for adult children: Answering critics of the new family structures study with additional analyses. *Social Science Research*, 41(6), 1367–1377. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.08.015>
- Rosenfeld, M. J. (2010). Nontraditional families and childhood progress through school. *Demography*, 47(3), 755–775. <https://doi.org/10.1353/dem.0.0112>
- Rosenfeld, M. J. (2013). Reply to Allen et al. *Demography*, 50(3), 963–969. <http://www.jstor.org/stable/42919908>
- Ryan, S. (2008). Parent-child interaction styles between gay and lesbian parents and their adopted children. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2-3), 105–132. https://doi.org/10.1300/J461v03n02_05
- Ryan, S., & Cash, S. (2004). Adoptive families headed by gay or lesbian parents: A threat ... or hidden resource? *University of Florida Journal of Law & Public Policy*, 15(3), 443–465. <https://scholarship.law.ufl.edu/jlpp/vol15/iss3/4>
- Schoppe-Sullivan, S. J., & Fagan, J. (2020). The evolution of fathering research in the 21st century: Persistent challenges, new directions. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 175–197. <https://doi.org/10.1111/jomf.12645>
- Schumm, W. R. (2016). A review and critique of research on same-sex parenting and adoption. *Psychological Reports*, 119(3), 641–760. <https://doi.org/10.1177/00332941166665>
- Shapiro, J. (2020). The law governing LGBTQ-parent families in the United States. In: A. E. Goldberg, & K. R. Allen (Eds.). *LGBTQ-Parent Families. Innovations in Research and Implications for Practice* (pp. 365–382). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35610-1_23

- Siegel, M., Assenmacher, C., Meuwly, N. and Zemp, M. (2021). The legal vulnerability model for same-sex parent families: A mixed methods systematic review and theoretical integration. *Frontiers in Psychology*, 12, 644258. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.644258>
- Sutfin, E. L., Fulcher, M., Bowles, R. P., & Patterson, C. J. (2008). How lesbian and heterosexual parents convey attitudes about gender to their children: The role of gendered environments. *Sex Roles*, 58, 501–513. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9368-0>
- Tan, T. X., & Baggerly, J. (2009). Behavioral adjustment of adopted Chinese girls in single-mother, lesbian-couple, and heterosexual-couple households. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 171–186. <https://doi.org/10.1080/10926750903313336>
- Van-Rijn van Gelderen, L., Bos, H. W. M., Jorgensen, T. D., Ellis–Davies, K., Winstanley, A., Golombok, S., Rubio, B, Gross, M., Vecho, O. & Lamb, M. E. (2018). Wellbeing of gay fathers with children born through surrogacy: a comparison with lesbian–mother families and heterosexual IVF parent families. *Human Reproduction*, 33(1), 101–108. <https://doi.org/10.1093/humrep/dex339>
- Van-Rijn van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H. W., van Rooij, F. B., & Hermanns, J. A. (2012a). Stigmatization associated with growing up in a lesbian-parented family: What do adolescents experience and how do they deal with it? *Children and Youth Services Review*, 34(5), 999–1006. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.01.048>
- Van-Rijn van Gelderen, L., Henny, M. W., Bos, H. W., Gartrell, N. K., Hermanns, J. A., & Perrin, E. C. (2012b). Quality of life of adolescents raised from birth by lesbian mothers: The US National Longitudinal Family Study. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 33(1), 1–7. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e31823b62af>
- Waalwijk, K. (2020). What first, what later? Patterns in the legal recognition of same-sex partners in European countries. In M. Digoix (Ed.). *Same-Sex Families and Legal Recognition in Europe* (pp. 11–44). Springer Open. https://doi.org/10.1007/978-3-030-37054-1_2
- Wainright, J. L., & Patterson, C. J. (2008). Peer relations among adolescents with female same-sex parents. *Developmental Psychology*, 44(1), 117–126. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.1.117>
- Wainright, J. L., Russell, S. T., & Patterson, C. J. (2004). Psychosocial adjustment, school outcomes, and romantic relationships of adolescents with same-sex parents. *Child Development*, 75(6), 1886–1898. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x>
- Weisshaar, K. (2014). Earnings equality and relationship stability for same-sex and heterosexual couples. *Social Forces*, 93(1), 93–123. <https://doi.org/10.1093/sf/sou065>
- Wyman Battalen, A., Farr, R. H., Brodzinsky, D. M., & McRoy, R. G. (2019). Socializing children about family structure: Perspectives of lesbian and gay adoptive parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 15(3), 235-255. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2018.1465875>